

20.6.2006

Dnro 2067/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Harri Ojala

VANKIEN OIKEUDENKÄYNTIASIAKIRJOJEN HALLUSSAPIDON RAJOITTAMINEN

1

KANTELU

Arvostelitte - - - laatimassa kirjoituksessa Helsingin vankilan johtajan menettelyä vankien oikeudenkäyntiasiakirjojen hallussapidon rajoittamista koskevassa asiassa. Piditte vankilan rajoitusperustetta aiheettomana ja katsoitte sen vaikeuttavan oman rikosasianne puolustuksen valmistelua.

2

SELVITYS

Vankilan johtaja on antanut selvityksen asiassa (liitteenä). Asia oli myös esillä apulaisoikeusasiamies Ilkka Raution Helsingin vankilan tarkastuksella kesäkuussa 2005.

3

RATKAISU

3.1

Oikeusohjeet

Suomen perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki, 621/1999) 1 §:n mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei tässä tai muussa laissa erikseen toisin säädetä. Lain 2 §:n mukaan tässä laissa säädetään oikeudesta saada tieto viranomaisten julkisista asiakirjoista sekä viranomaisessa toimivan vaitiolo-velvollisuudesta, asiakirjojen salassapidosta ja muista tietojen saantia koskevista yleisten ja yksityisten etujen suojaamiseksi välttämättömistä rajoituksista samoin kuin viranomaisten velvollisuuksista tämän lain tarkoituksen toteuttamiseksi.

Julkisuuslain 9 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta, joka on julkinen. Lain 11 §:n 1 momentin mukaan hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee

(asianosainen), on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn.

Julkisuuslain 14 §:n mukaan viranomaisen asiakirjan antamisesta päättää se viranomainen, jonka hallussa asiakirja on, jollei toisin säädetä.

Julkisuuslain 16 §:n mukaan viranomaisen asiakirjan sisällöstä annetaan tieto suullisesti taikka antamalla asiakirja viranomaisen luona nähtäväksi ja jäljennettäväksi tai kuunneltavaksi tai antamalla siitä kopio tai tuloste. Tieto asiakirjan julkisesta sisällöstä on annettava pyydetyllä tavalla, jollei pyynnön noudattaminen asiakirjojen suuren määrän tai asiakirjan kopioinnin vaikeuden tai muun niihin verrattavan syyn vuoksi aiheuta kohtuutonta haittaa virkatoiminnalle.

Julkisuuslain 17 §:n mukaan viranomainen on tämän lain mukaisia päätöksiä tehdessään ja muutoinkin tehtäviään hoitaessaan velvollinen huolehtimaan siitä, että tietojen saamista viranomaisen toiminnasta ei lain 1 ja 3 § huomioon ottaen rajoiteta ilman asiallista ja laissa säädettyä perustetta eikä enempää kuin suojattavan edun vuoksi on tarpeellista ja että tiedon pyytäjiä kohdellaan tasapuolisesti.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/1984) 9 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta on voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään, ellei 2 §:stä tai tämän pykälän 2 tai 3 momentista muuta johdu. Mitä asiakirjasta säädetään, koskee myös muuta oikeudenkäyntiaineistoa.

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain (RTL) 2 luvun 6 §:n mukaan vangilla on oikeus pitää hallussaan kohtuullinen määrä henkilökohtaisia käyttöesineitään. Muu omaisuus, joka vangilla on mukanaan tullessaan rangaistuslaitokseen tai joka on sinne tullut rangaistusajan kuluessa, on otettava rangaistuslaitoksen toimesta säilytettäväksi vangin vapaaksi pääsyyn saakka.

Vankeinhoitoasetuksen (VHA) 35 §:n mukaan vanki saa pitää hallussaan kohtuullisen määrän sellaisia käyttöesineitä, joista ei aiheudu haittaa laitoksen siisteydelle, järjestykselle eikä turvallisuudelle.

Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto on antanut määräyksen vangin omaisuuden hallussapidosta ja säilyttämisestä (13/011/99). Määräyksen mukaan omaisuuden hallussapitoluvat myöntää ja vankilakohtaisista hallussapito-oikeuksista päättää (pääsääntöisesti) laitoksen johtaja.

3.2

Hallussapitokieltopäätös ja vankilan johtajan antama selvitys

Johtajan vangeille antamassa hallussapitokieltoa koskevassa ilmoituksessa 2.4.2004 todetaan seuraavaa:

Oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia asiakirjoja, ellei tuomioistuin ole erikseen julistanut niitä salaisiksi. Oikeudenkäyntipöytäkirjan voi tuomioistuimen kansliasta tilata muukin kuin asianosaisena tai esim. todistajana ollut.

Vankilan sisäisen järjestyksen ja vankien yksityisyyden ja turvallisuuden kannalta ei ole kuitenkaan asianmukaista, että vankilassa rangaistustaan suorittavien henkilöiden rikoksia ja niiden käsittelyä koskevia asiakirjoja levitetään ja luetaan vankien keskuudessa. On myös tiedossa, että pöytäkirjoista ilmenneitä seikkoja on käytetty asianomaisen vangin painostamiseen, uhkailuun ja kiristämiseen.

Tilattuja oikeudenkäyntiasiakirjoja ei anneta haltuun vaan ne säilytetään vastaanotto-osastolla, jossa vanki voi käydä niihin tutustumassa. Tällä määräyksellä ei myöskään rajoiteta vangin oikeutta tutustua toista vankia koskeviin julkisiin pöytäkirjoihin. Vastaanotto-osastolla säilytettäviin asiakirjoihin pääsee tutustumaan lähettämällä asiaa koskevan pyynnön vastaanotto-osastolle.

Mikäli vanki tarvitsee omaa asiaansa koskevan pöytäkirjan tulevaan oikeudenkäyntiin valmistautumista varten, on pöytäkirjan haltuun saamisesta sovittava vastaanotto-osaston/asunto-osaston ylivartijan kanssa. Tulossa olevan oikeudenkäynnin todenperäisyys tarkistetaan.

Vankilan johtaja totesi selvityksessään, että oikeudenkäyntiasiakirjojen hallussapitoa vankilassa koskeva rajoituspäätöksen perusteena on vankien oman turvallisuuden ja koskemattomuuden varmistaminen.

Vankilan johtajan korosti vielä, että määräyksellä ei rajoiteta asiakirjojen haltuun saantia silloin, kun vangilla todistettavasti on oikeudenkäynti tai valitusasia vireillä ja asiakirjoja tarvitaan puolustuksen valmisteluun.

Apulaisoikeusasiamies Ilkka Raution Helsingin vankilan tarkastuksella 14.–15.6.2005 silloinen johtaja kertoi vielä, että vireillä olevaan oikeudenkäyntiin liittyviä asiakirjoja vanki voi tutkia omassa sellissään haluamansa ajan.

3.3

Kannanotto

Totean aluksi, että johtajan yleisellä oikeudenkäyntiasiakirjoja koskevalla hallussapitokiellolla puututaan paitsi vangin omaisuuden hallussapitoon myös vangille perustuslaissa taattuun oikeuteen saada tieto julkisesta asiakirjasta. Puuttuminen kohdistuu tässä lähinnä oikeuteen saada asiakirja haluamallaan tavalla haltuunsa.

Asiassa on kyse siitä, voiko vankila puuttua vangin oikeuteen saada toisen viranomaisen toimittama julkinen asiakirja haltuunsa vankilassa laitosisjärjestykseen ja vankien – ilmeisesti myös tilaajavangin omaan – turvallisuuteen liittyvillä perusteilla. Päätöksen mukaan oli ilmennyt, että joidenkin aiempien oikeudenkäyntiasiakirjatilauksien taustalla oli muiden vankien painostus.

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Säännöksessä vapautensa menettäneen oikeuksista säätämistä ei ainoastaan pidetä eduskuntalailla säädettäväksi, vaan nämä oikeudet tulee turvata lailla. Perusoikeusuudistuksen esitöissä tätä säännöstä luonnehdittiin perustuslailliseksi toimeksiannoksi, jonka johdosta lailla tulee turvata vapautensa menettäneen oikeudet kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa viitotetulla tavalla.

Hallituksen esityksessä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskeva lainsäädännöksi (HE 263/2004 vp – 2.3.2 Lähtökohdat perusoikeusääntelyn ja perustuslain pohjalta – s. 81) todetaan muun muassa, että vangille on nykyisessä lainsäädännössä suotu vain harvoja ehdottomia oikeuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi tapaamisoikeus, liikunnan harjoittamisoikeus ja oikeus viettää vapaa-aikaa yhdessä toisten vankien kanssa. Useat etuudet on kirjattu lakiin hyvin avoimesti siten, että vankeinhoitoviranomaisille jätetään huomattava harkintavalta lupaa myönnettäessä.

Laajaa harkintavaltaa suo nähdäkseni myös esimerkiksi tässä kyseessä oleva vangin henkilökohtaisten käyttöesineiden ja muun omaisuuden hallussapitoa koskeva RTL 2 luvun 6 §. Sen mukaan omaisuuden hallussapito rajataan kohtuulliseen määrään. Vastaavanlainen harkintavaltaa antava säännös on saman luvun 5 §:n 1 momentti, jossa vangin vastaanotettava tieto- ja kaunokirjallisuuden määrä on rajattu kohtuulliseen määrään.

Myös vangeille kuuluviin perusoikeuksiin sovelletaan perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä. Näitä ovat lailla säätämisen vaatimus; täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus; hyväksyttävyyden vaatimus; ydinalueen koskemattomuuden vaatimus; suhteellisuusvaatimus; oikeusturvavaatimus ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus. Perusoikeuteen tehtävän rajoituksen tulee täyttää samanaikaisesti kaikki rajoitusedellytysten vaatimukset. Lisäksi vankien perusoikeuden rajoitukset tulee voida oikeuttaa kussakin yksittäistapauksessa ja kunkin oikeuden osalta erikseen.

Perusoikeuden käyttämistä voivat rajoittaa myös toisen ihmisen perusoikeudet. Kahden tai useamman perusoikeuden keskinäinen ristiriita ratkaistaan pääsäännön mukaan punninnalla. Perusoikeussäännökset voidaan ymmärtää optimointikäskyiksi, joiden tarkoituksena on turvata mahdollisimman hyvin kunkin yksilön perusoikeuksien toteutumine. Tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman hyvä tasapainotilanne yhteen sovitettavien perusoikeuksien kesken. Vankien ja tutkintavankien jonkin perusoikeuden rajoittamisessa onkin usein kysymys tällaisesta kollisiotilanteesta (PeVL 12/1998).

Tässä suhteessa on vielä huomattava, että nykyisessä vankeinhoidon lainsäädännössä vankien ja tutkintavankien perusoikeudet ja niiden rajoittaminen eivät ole perusoikeusääntelyn kannalta riittävän selkeästi määriteltäviä. Edellä todetun perustuslaillisen toimeksiannon – lailla säätämisen vaatimus – huomioon ottaen laillisuusvalvonnassa on vielä hyväksyttävä nykyisin

voimassa olevat lakia alemmanasteisissa säännöksissä ja määräyksissä asetetut vankien oikeuksien rajoituksia. Tilanne on korjaantumassa tältä osin 1.10.2006 lukien kun uudet vankeuslain ja tutkintavankeuslain säännökset tulevat voimaan.

Vankeuslain 9 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan;
esineen tai aineen hallussapito voidaan evätä, jos:

1) esineestä tai aineesta aiheutuu vaaraa henkilön turvallisuudelle;

---

3) esineen tai aineen hallussapidosta vankilan tai vankilan osaston olosuhteet ja valvonnan aste aiheutuu huomioon ottaen erityistä haittaa vankilan yleiselle järjestykselle.

Oikeusministeriön määräyksessä (vankeinhoito-osaston määräys nro 13/011/99) on annettu tarkentavia määräyksiä omaisuuden hallussapidosta. Määräyksen voimassa oloaika – 1.11.1999–1.10.2004 – on jo päättynyt, mutta määräystä noudatetaan vieläkin ohjeluonteisena.

Määräyksen kohdassa 2. Hallussapito-oikeudet on muun muassa rajattu mitä omaisuutta vangin haltuun ei saa antaa *laitosjärjestyksen ja turvallisuuden (VHA 35 §) perusteella missään laitoksessa.*

Oikeudenkäyntiä koskevista julkisista tai asianosaisjulkisista asiakirjoja ei kyseessä olevassa määräyksessä ole mainintaa.

Määräyksen kohdassa 2.1 (Yleiset periaatteet) todetaan haltuun annettavista muista kuin henkilökohtaisista käyttöesineistä, että niiden tulee olla sellaisia, että ne soveltuvat asuinhuoneissa säilytettäviksi.

Vankilakohtaisista hallussapito-oikeuksien rajoituksista päättää laitoksen johtaja. Vankilakohtaiset omaisuuden hallussapitorajoitukset tulee saattaa vankien tietoon esimerkiksi ilmoitustaululla.

Muun kuin henkilökohtaisen käyttöomaisuuden hallussapito voidaan peruuttaa, jos omaisuutta käytetään lupaehtojen vastaisesti tai muutoin siten, että siitä aiheutuu vaaraa taikka haittaa laitoksen järjestykselle, turvallisuudelle tai siisteydelle taikka siitä on häiriötä muille.

Vankilan menettelyn osalta on ensinnäkin todettava, että kyse ei nähdäkseni ole RTL:ssä tarkoitetusta postilähetyksen pidättämisestä, koska kyseinen säännös sisältää oikeusohjeen, jonka mukaan pidätetty postilähetys annetaan vangille hänen vapautuessaan.

Vankeinhoitoviranomaiset kuitenkin puuttuvat menettelyllään myös vangeille perustuslaissa turvattuun oikeuteen saada tieto julkisesta asiakirjasta. Rajoitus ei ole kuitenkaan totaalinen vaan kyse on oikeastaan siitä, että vanki ei saa asiakirjaa haltuunsa haluamallaan tavalla eli selliinsä, mikäli kyse ei ole vireillä olevaan oikeudenkäyntiin liittyvistä asiakirjoista. Vireillä olevaan oikeudenkäyntiin liittyvä aineisto annetaan vangin haltuun, mutta muutoin

vangin on pyydettävä päästä vastaanotto-osastolle perehtyäkseen aineistoon.

Johtajan asettamaa rajoitusta viimeksi mainitussa suhteessa voidaan ilmoitetun tarkoituksen perusteella sinänsä pitää perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten näkökulmasta hyväksyttävänä. Vankilaviranomaisten on huolehdittava vankilassa olevien turvallisuudesta ja muutoinkin huolehdittava siitä, että vangit saavat suorittaa rangaistuksensa ilman toisten vankien taholta tulevaa uhkaa.

Kyse onkin oikeastaan kahden perusoikeuden välisestä konfliktista. Yhtäältä oikeudesta saada tieto julkisesta asiakirjasta ja toisaalta oikeudesta turvallisuuteen, jonka takaamiseen viranomaisilla on velvollisuus. Tämä edellyttää oikeuksien välistä punnintaa. Punnissa on annettava merkitystä sille, että vankia ei sinänsä estetä saamasta itseään tai toista koskevia tietoja julkisesta asiakirjasta, vaan rajoitus koskee tiedon saannin tapaa. Näin ollen kyse ei nähdäkseni ole tämän perusoikeuden ydinalueesta. Vankilan kaltaisissa olosuhteissa turvallisuus ja vangin mahdollisuus suorittaa vankeusrangaistuksensa ilman omaan turvallisuuteen kohdistuvaa uhkaa korostuvat, joten nähdäkseni näiden vastakkaisten perusoikeuksien keskinäisten painoarvojen punninnassa voidaan asiakirjojen haltuun antamisrajoitusta pitää perusoikeuksien rajoitusnäkökulmasta sinänsä mahdollisena.

Korostan kuitenkin sitä, että tiedon saannin tarvetta ja turvallisuusuhkaa tulisi arvioida erikseen kussakin yksittäistapauksessa.

Minulla ei sinänsä ole aihetta epäillä, että johtajan esittämät perusteet; aikaisemmin tietoon tulleet tietojen väärinkäytöt, eivät pitäisi paikkaansa. Kyse on kuitenkin myös vangeille taattuihin perusoikeuksiin puuttumisesta, jolloin rajoituksen antaminen edellyttää asian arvioimista yksittäistapauksellisesti.

Johtajan päätös onkin mielestäni virheellinen siltä osin kuin päätös kieltää yleisesti oikeudenkäyntiasiakirjojen hallussapidon vankilassa ilman tapauskohtaista arviointia. Saatan tämän käsitykseni Helsingin vankilan johtajan tietoon. Lähetän jäljennöksen ratkaisustani myös Rikosseuraamusviraston tietoon.

3.4

Oikeudenkäyntiin valmistautuminen

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Jokaisella rikoksesta syytetyllä on ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 b) kohdan mukaan oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan ja c) kohdan mukaan myös oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä,

ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa. Vastavaanlainen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva luettelo on myös YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (KP-sopimus) 14 artiklan 2. kappaleessa.

Suomen perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Perustuslain 21 §:ssä oleva luettelo oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista ei ole tyhjentävä. Lainkäytön oikeussuojatakeiden joukossa vaille erillistä mainintaa on jätetty muun muassa oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytyksiä valmistella puolustustaan jne. (ks. *HE 309/1993*, s. 74). Nämä oikeussuojan osa-alueet kuitenkin sisältyvät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteen piiriin. Niiden konkreettiset järjestelyt ja mahdolliset rajoitukset jäävät lailla lähemmin säädeltäviksi.

Johtajan selvityksen mukaan tapaustanne ei vankilan vastaanotto-osastolla muistettu. Johtajan käsityksen mukaan ette ole ilmeisesti pyytänyt asiakirjoja itsellenne.

Saamani selvitys on siten tältä osin ristiriidassa väitteenne kanssa. Tältä osin väitteenne jää siten näyttämättä. Totean myös, että selvityksen mukaan Teillä olisi ollut mahdollisuus tarvittaessa saada vireillä olevaan asiaanne liittyvät vankilan hallussa olleet asiakirjat, mikäli olisitte niitä pyytänyt. Näin asiassa ei ole ilmennyt perusteita epäillä, että johtajan oikeudenkäyntiaineiston hallussapitorajoituksella olisi puututtu oikeuteenne valmistautua vireillä olevaan oikeudenkäyntiin. Tämän vuoksi asia ei anna minulle aihetta toimenpiteisiin.